



Warszawa, 13-06-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

VII.5600.8.2024.MM

Pan

Sebastian Kaleta

Posel na Sejm RP

Sebastian.Kaleta@sejm.pl

Szanowny Panie Pośle,

w odpowiedzi na Pana pismo z dnia 19 maja 2024 r., działając na podstawie art. 11 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058), uprzejmie informuję, że – po analizie wskazywanych w piśmie Pana Posła postanowień zawartych w Standardach równego traktowania w Urzędzie m.st. Warszawy, stanowiących załącznik do zarządzenia nr 822/2024 Prezydenta m.st. Warszawy z 8 maja 2024 r. – nie stwierdzono, by zawierały one regulacje naruszające wolność sumienia i wyznania (art. 53 Konstytucji RP).

Zgodnie z Standardem 4 ww. dokumentu przestrzenie urzędu są miejscami neutralnymi religijnie. Do tego standardu sformułowano następujące wytyczne:

- W budynkach urzędu dostępnych dla osób z zewnątrz oraz podczas wydarzeń organizowanych przez urząd nie eksponuje się w przestrzeni (np. na ścianach, na biurkach) żadnych symboli związanych z określoną religią czy wyznaniem. Nie dotyczy to symboli religijnych noszonych przez osoby pracujące w urzędzie na użytek osobisty, np. w formie medalika, tatuażu, opaski na rękę.
- Wydarzenia organizowane przez urząd mają charakter świecki, tzn. nie zawierają elementów religijnych, np. modlitwy, nabożeństwa, święcenia.

Wytyczne wyraźnie odnoszą się jedynie do funkcjonowania urzędu. Trzeba zwłaszcza podkreślić, że **chodzi tylko o pomieszczenia dostępne dla osób z zewnątrz, a nie wszystkie przestrzenie w budynkach urzędu** (np. gabinet pracownika, w którym nie są przyjmowani interesanci). Ponadto wytyczne wprost wskazują na **możliwość noszenia symboli religijnych przez samych pracowników**. Zapewniono zatem możliwość uzewnętrzniania indywidualnych przekonań religijnych w okolicznościach niewiązanych się z wykonywaniem zadań w imieniu urzędu.

Standardy wyłączają obecność elementów religijnych **jedynie podczas wydarzeń organizowanych przez urząd**, a nie przez samych pracowników. Dlatego nie są one przeszkodą dla uzewnętrzniania religii przez osoby zatrudnione w urzędzie, np. przez organizację spotkań opłatkowych dla chętnych pracowników.

Co ważne, wskazane wytyczne odnoszą się w równym stopniu do wszystkich religii i wyznań. Wątpliwości może natomiast budzić **brak odwołania do neutralności w kontekście światopoglądów niereligijnych** (do takich należy zaliczyć np. pacyfizm, motywowany ideowo wegetarianizm lub weganizm, stosunek do aborcji czy idei małżeństw osób tej samej płci).

Kwestia obecności symboli religijnych, w tym krzyży, w budynkach publicznych była przedmiotem orzeczeń zarówno sądów polskich, jak i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W wyroku Wielkiej Izby z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie Lautsi przeciwko Włochom (nr skargi 30814/06) ETPC uznał, że umieszczenie krzyży na ścianach szkół publicznych nie stanowiło naruszenia art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Wyrok ten dotyczył symboliki religijnej w realiach funkcjonowania placówki edukacyjnej, gdzie obowiązki państwa oraz powinności nauczycieli spotykają się z prawami dzieci i ich rodziców, co sprawia, że trudno automatycznie przekładać zawarte w nim ustalenia na realia rozważanej tutaj sprawy. Można jednak wskazać, że w świetle ustaleń ETPC nie ma bezpośredniego i automatycznego związku między kwestią ekspozycji symbolu religijnego w przestrzeni publicznej, gdy nie towarzyszą jej działania dyskryminacyjne, a wolnością sumienia i wyznania (art. 9 EKPC).

Odnosnie do orzeczeń sądów krajowych wskazać należy postanowienie z dnia 15 lipca 2010 r. (sygn. akt III SW 124/10), w którym Sąd Najwyższy uznał, że pozostawienie krzyża w lokalu wyborczym, na który pomieszczenie udostępniła szkoła podstawowa, nie może być odczytane jako dyskryminacja innych wyznań ani uznane za formę kampanii wyborczej lub sposób prowadzenia agitacji na rzecz kandydatów. Oceniając wpływ obecności krzyża w urzędzie publicznym na naruszenie dóbr osobistych, Sąd

Okręgowy w Szczecinie w wyroku z dnia 26 marca 2010 r. (sygn. akt I C 28/10) uznał, że „osoba dojrzała, aktywna życiowo i społecznie, o ukształtowanym światopoglądzie nie może twierdzić, iż sama symbolika krzyża chrześcijańskiego w przestrzeni publicznej narusza jego godność, pozbawia go możliwości poszukiwania swoich dróg życiowych, czy powoduje ograniczenia prowadzące do odczucia wykluczenia ze społeczności lokalnej”. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 9 grudnia 2013 r. (sygn. akt I ACa 608/13) wydanym na gruncie analogicznej sprawy uznał, że „fakt umieszczenia krzyża na Sali Posiedzeń Plenarnych Sejmu, wiąże się jedynie z tzw. pasywnym oddziaływaniem tego symbolu, a takie oddziaływanie nie stanowi przejawu religijnej indoktrynacji ze strony państwa naruszającej wolność sumienia i wyznania postów (por. wyrok Wielkiej Izby ETPCz z dnia 18 marca 2011 r., skarga nr 30814/06). (...) W ocenie Sądu Apelacyjnego osoba o przeciętnej wrażliwości poddana oddziaływaniu tego symbolu religijnego w pasywny sposób nie wywodzi z kontaktu wzrokowego z nim tak negatywnych odczuć, w stopniu który ograniczałby jej wolność sumienia i wyznania, czyli swobodę światopoglądową”.

Mając na uwadze treść wskazanych orzeczeń, należy uznać, że dopuszczają one generalnie obecność symboli religijnych w urzędach publicznych. Nie można stąd wyprowadzić jednak wniosku, że obecność taka jest przez prawo wymagana, a więc że z punktu widzenia wolności sumienia i wyznania niedopuszczalne byłoby wprowadzenie zakazu ich umieszczania w takich urzędach. Uwagi dotyczące oddziaływania symbolu religijnego takiego jak krzyż zachowują aktualność również w odniesieniu do braku takich symboli. W konsekwencji, **skoro umieszczenie symbolu religijnego na ścianie urzędu nie prowadzi do naruszenia wolności sumienia i wyznania osób niewierzących i należących do innych wyznań, to do takiego naruszenia praw osób wierzących nie prowadzi również brak takiego symbolu.** Swoboda decyzji w tym zakresie mieści się w kompetencjach organów publicznych. Z wyrażonej w art. 53 Konstytucji RP wolności publicznego uzewnętrznia religii nie wynika prawo do zapewnienia obecności symboli religijnych w budynkach użyteczności publicznej nieprzeznaczonych do sprawowania kultu religijnego.

Należy również zwrócić uwagę na wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 28 listopada 2023 r. w sprawie *OP przeciwko Commune d'Ans* (C-148/22), w którym Trybunał wskazał, że art. 2 ust. 2 lit. b Dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. U. UE. L. z 2000 r. Nr 303, str. 16) należy interpretować w ten sposób, że regulacja wewnętrzna administracji gminnej zakazująca, w sposób ogólny i nieodróżnicowany, pracownikom tej administracji

noszenia w miejscu pracy wszelkich widocznych symboli ujawniających w szczególności przekonania światopoglądowe lub religijne może być uzasadniona wolą ustanowienia przez wspomnianą administrację – biorąc pod uwagę kontekst funkcjonowania tej administracji – całkowicie neutralnego środowiska administracyjnego, o ile regulacja ta jest właściwa, niezbędna i proporcjonalna w świetle tego kontekstu i przy uwzględnieniu różnych wchodzących w grę praw i interesów. Trybunał podkreślił, że w dyrektywie 2000/78 ustanowiono jedynie ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, które pozostawiają państwom członkowskim i w stosownym przypadku ich jednostkom niższego rzędu niż państwo zakres uznania pozwalający im na uwzględnienie właściwego im kontekstu, zważywszy na różnorodność ich podejść co do miejsca, jakie zamierzają one przyznać, w swoim sektorze publicznym, religii lub przekonaniom światopoglądowym. Za dopuszczalny w świetle prawa unijnego mógłby więc zostać uznany nawet całkowity zakaz noszenia symboli religijnych przez pracowników administracji, o ile byłby stosowany w sposób ogólny i bez rozróżnienia do wszystkich zatrudnionych osób.

Mam nadzieję, że powyższe wyjaśnienia okażą się dla Pana Posła wyczerpujące.

Jednocześnie podkreślam, że ocenie podlegała wyłącznie treść Standardów, a nie praktyka ich stosowania. Jeśli Standardy będą stosowane np. jako podstawa odpowiedzialności pracowniczej i kwestia ta stanie się przedmiotem skarg do Rzecznika Praw Obywatelskich, to każda taka sprawa zostanie poddana indywidualnej ocenie, zwłaszcza z punktu widzenia poszanowania wolności sumienia i wyznania.

Pragnę również zwrócić uwagę, że Rzecznik Praw Obywatelskich nie jest organem administracji rządowej i samorządu terytorialnego. W związku z tym Rzecznik nie jest objęty treścią art. 20 ustawy z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (Dz. U. z 2022 r. poz. 1339 ze zm.), który dotyczy interwencji poselskich.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/